

Аналіз ризикових ситуацій і управління ними сприяє підвищенню стійкості підприємства до змін у зовнішньому середовищі підприємства, знижує рівень виникнення надзвичайних аварійних ситуацій на підприємстві, підвищує екологічну безпеку виробництва і продукції.

Механізм організації екологічного менеджменту виробничого підприємства забезпечує взаємозв'язок і взаємодію підрозділів підприємства та напрямків їхньої діяльності, одержання синергетичного ефекту в цілому для всього підприємства, тому що створює взаємодію функціональних підрозділів. Одним з головних питань у побудові механізму організації екологічного менеджменту є розробка й удосконалення організаційної структури підприємства. На даний час успішно функціонуючі закордонні підприємства регулярно оцінюють ступінь адекватності своїх організаційних структур і змінюють їх так, як цього вимагають зовнішні умови. Відносна ефективність та рухливість того або іншого типу організаційної структури визначається різними зовнішніми і внутрішніми факторами підприємства. На практиці якийсь конкретний тип організаційних структур і механізмів зустрічається досить рідко, відбувається інтеграція різних типів організаційних структур та управлінських механізмів залежно від цілей їхнього функціонування. Тому, керуючись цілями проєктованого механізму організації екологічного менеджменту виробничого підприємства, доцільними будуть структура або підрозділ, що забезпечують ефективну роботу екологічного менеджменту і здатні здійснювати функціональні зв'язки між підрозділами підприємства.

Функціонування організаційного механізму передбачає вирішення певного кола завдань, функцій і робіт природоохоронного характеру. Реалізацію цілей, завдань, функцій доцільно сконцентрувати й покласти на окремий підрозділ підприємства. Залежно від обсягів роботи підприємства, кількості видів продукції, що випускається, персоналу, технологій та інших факторів формується коло завдань і функцій екологічного підрозділу. Підрозділ може функціонувати в межах єдиної структури – екологічного департаменту.

Метою створення екологічного департаменту є зниження негативного впливу виробничого підприємства на навколишнє природне середовище, забезпечення функції координації екологічного менеджменту, соціальної відповідальності підприємства і стійкого розвитку екосистем.

Діяльність такої координаційної структури, як екологічний департамент, повинна бути підкріплена відповідними регламентами та організаційно-розпорядними документами, які визначаються для даного підрозділу правилами планування, моніторингу й аналізу роботи.

Створення екологічного департаменту обумовлено: по-перше, це необхідність у структурному підрозділі, що запобігає забрудненню підприємством навколишнього природного середовища, забезпечує баланс підприємства у сфері охорони навколишнього середовища; по-друге, з метою забезпечення інтересів підприємства і зацікавлених груп; по-третє, як засіб розподілу і координації інформації; по-четверте, для консолідації повноважень; по-п'яте, створення у структурі виробничого підприємства такого підрозділу забезпечить збереження конфіденційної інформації про технічний процес виробництва, технології й перспективи продукції підприємства.

Визначною рисою екологічного департаменту є взаємодія з усіма підрозділами підприємства: проєктним, фінансовим, збутовим, виробничим, маркетинговим, що визначає необхідність його комунікації і висування як координуючого органу центру комунікаційної системи. Таким чином, горизонтальний функціональний зв'язок департаменту з усіма підрозділами забезпечить ефективний комунікаційний зв'язок, швидкість і якість прийняття рішень.

Екологічний менеджмент шляхом постійного моніторингу й періодичного аналізу забезпечує ефективність функціонування виробничого підприємства з урахуванням змін внутрішніх і зовнішніх факторів. Рівень деталізації та складності структури екологічного менеджменту, обсяг необхідної документації й ресурсів залежать від масштабу і характеру діяльності підприємства. Це особливо стосується малих та середніх підприємств.

Робота екологічного департаменту спрямована на підвищення стану екологічного менеджменту підприємств, зниження впливу підприємств на навколишнє природне середовище, заощадження ресурсів. Виконання цих та інших напрямків робіт є важким завданням у динамічному навколишньому середовищі підприємств. Через те до основних сфер діяльності роботи екологічного департаменту віднесено формування цілей і організація роботи екологічного менеджменту, оцінка його стану й моніторинг. Планування життєвого циклу виробів з урахуванням вимог екологічного менеджменту не тільки поліпшує екологічні характеристики підприємства, а й призводить до його стійкого стану на ринку товарів та послуг. Це відбувається через те, що сучасне суспільство приділяє увагу екологічності виробів і процесів їх створення.

Література: 1. Галушкіна Т. П. Экологический менеджмент в Украине // Экономика Украины. — 1999. — №6. — С. 78 – 83. 2. Родіонов О. В. Аналіз стану екологічного менеджменту на виробничих підприємствах м. Луганська // Матеріали III міжнародної наук.-практ. конф. "Теорія і практика перебудови економіки". — Черкаси: ЧДТУ, 2002. — С. 196 – 197. 3. Рыночные методы управления окружающей средой: Учеб. пособие / Под ред. А. А. Голуба. — М.: ГУ ВШЭ, 2002. — 288 с. 4. ГЕО – 2000. Доклад ЮНЕП о состоянии окружающей среды в конце тысячелетия. — М.: Интер Диалект, 2000. — 400 с. 5. Романова В. Я. Экономическая и социальная география мира / Я. В. Романова, Е. М. Линенко. — Запорожье: Просвіта, 2000. — 452 с.

Стаття надійшла до редакції
18.02.2008 р.

УДК 330.341

Мешко Н. П.

РЕГИОН В ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЕ МЕЗОРИВНЯ

In the article the basic levels of hierarchy of management by innovative activity are explored. The are considered six levels – nanolevel, mikrolevel, mezolevel, macrolevel, hyperlevel and global level. The features of management by innovative activity of mezolevel are explored. Duality of function of region in the innovative system is shown. The value of innovative development of regions in terms of economic integration is certain.

У регіональному розрізі з урахуванням української території є реальні можливості створення достатньо ефективних та гнучких інституціональних форм підтримки й розвитку інноваційної діяльності на принципах ринкових відносин. Регіоналізацію інноваційної діяльності та функціонування соціально-економічної системи взагалі слід розглядати як явище, що реалізується в умовах глобалізації і складних взаємозв'язків у масштабах України.

Характерною рисою розвитку світової економіки на сучасному етапі виступає формування соціально-економічних систем, у яких домінують інноваційні ознаки діяльності, що забезпечують конкурентні переваги вищого порядку. У цілому побудова інноваційної економіки й системи управління нею полягає у принциповій зміні напрямків розвитку, нових концептуальних підходах до обґрунтування стратегічних пріоритетів, значній модернізації методів і форм використання ресурсів на всіх рівнях інноваційної системи, корінній трансформації вза-

емодії "наука — бізнес — влада — суспільство". У цьому контексті одним зі значущих напрямків формування інноваційної економіки виступає її регіональний аспект.

Дослідженням інноваційної системи на регіональному рівні займалися такі провідні вчені, як Л. Л. Антонюк, П. Т. Бубенко, Л. І. Федупова, В. В. Іванов та ін. Однак певні аспекти дослідження інноваційної системи на мезорівні розглянуті не в повній мірі. І тому метою статті є розгляд регіону в системі інноваційної діяльності мезорівня.

В економічній теорії виділяється дві характерні риси соціально-економічного розвитку регіону: з одного боку, його адміністративна самостійність, з іншого — відносна відособленість від загальнодержавних напрямків соціально-економічного розвитку. Ці характерні особливості регіону суттєво проявляються в умовах формування інноваційної економіки, оскільки механізми реалізації стратегічних задач узгоджують два регіональні критерії розвитку — відповідність цілям розвитку регіону й використання сукупності засобів регіону для вирішення загальнодержавних завдань. Це дозволяє розглядати регіональний інноваційний процес як ключовий фактор формування конкурентоспроможної економіки, що базується на просуванні до більш високих технологічних укладів, які через процес упровадження забезпечують збільшення внеску у вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону.

Дослідження інноваційної діяльності є необхідною умовою для розробки дієвого механізму управління інноваційним розвитком економіки регіону, оскільки пізнання особливостей його формування дає змогу визначити основні напрями і важелі впливу, розробити ефективні заходи та інструменти, які забезпечать спрямування механізму на певний результат.

Інноваційна діяльність є складовою господарської діяльності окремих суб'єктів ринку, спеціальних організацій та об'єднань, органів державного і місцевого самоврядування тощо. Ознаки інноваційної діяльності можуть проявлятися у процесі набуття нових знань, їх генерації у виробництво, комунікації та інших сферах господарювання. Інтенсивність і якість інноваційного процесу визначається впливом сукупності ендегенних та екзогенних факторів.

Інноваційна діяльність залежно від масштабу впровадження може здійснюватися на різних економічних рівнях. В наукових працях вітчизняних авторів, присвячених дослідженню інноваційних процесів, в основному розглядаються три економічні рівні: мікрорівень — інноваційна діяльність підприємств, регіональний рівень та макрорівень — інноваційні процеси в державі [1 – 3].

У роботі російського економіста В. В. Іванова [4] наведена більш детальна класифікація інноваційної діяльності за ознакою масштабу — виділено шість економічних рівнів, а саме: нано, мікро, мезо, макро, гіпер та глобальний. Така диференціація інноваційної діяльності за економічними рівнями дозволяє враховувати не лише особливості розвитку інноваційних процесів у масштабах держави, а й інтеграційні процеси та глобалізацію економіки.

Інноваційна діяльність як процес має ознаки динамічної відкритої системи, що розвивається та взаємодіє з системами інших економічних рівнів (рис. 1).

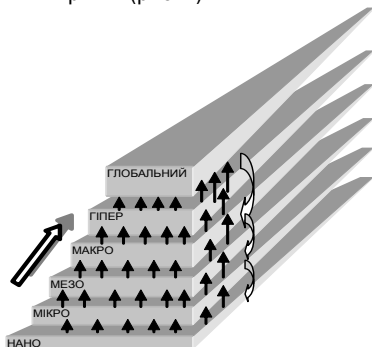

Рис. 1. Економічні рівні інноваційної діяльності

В основі представленої ієрархії знаходиться нанорівень — інноваційна діяльність на рівні конкретної людини, яка, з одного боку, полягає в отриманні нових знань і формуванні персоналу, що здатен генерувати інновації, а з іншого — це інвестування в наукомістку сферу шляхом придбання інноваційних товарів та послуг, необхідних для забезпечення життєдіяльності і задоволення власних потреб. На формування інноваційного потенціалу нанорівня впливають інноваційні процеси вищих рівнів, зокрема, через механізм формування нових знань, інформаційне поле, використання нових товарів і послуг тощо. В сучасних умовах суттєво зростає значення ефективного формування саме нанорівня, тому що він є базисом формування інтелектуального капіталу національної економіки. Зміщення важелів управління інноваційною діяльністю на нанорівень відстежується у всіх країнах-інноваторах.

Мікрорівень — це, як відомо, інноваційна діяльність суб'єктів ринку, які здійснюють дослідження, розробку та випуск наукомісткої продукції або виконують послуги із забезпечення інноваційного процесу (освіта, фінанси, юридичне супроводження, маркетинг, реклама, інформація і т. д.). Безумовно, інноваційні процеси, які здійснюються на рівні суб'єктів ринку, залежать від професійної підготовки персоналу (нанорівень), від розвитку інфраструктури регіону (мезорівень), впливу інтеграційних процесів через імпортно-експортні операції (макрорівень) та проникнення впливу ТНК (гіперрівень).

Мезорівень — це інноваційна діяльність, яка здійснюється групою підприємств однієї галузі чи корпоративних структур переважно в межах однієї держави, або ж діяльність суб'єктів ринку окремого регіону. Як відомо, кожен регіон має свої характерні ознаки економічного розвитку, які, зазвичай, проявляються через результати діяльності окремих підприємств (мікрорівень), якість персоналу компаній (нанорівень), показники зовнішніх інвестицій та державного фінансування наукомістких програм (макрорівень).

Макрорівень — це інноваційна діяльність, що здійснюється в межах однієї держави, інституціональну основу якої складає національна (державна) інноваційна система (НІС).

Гіперрівень — інноваційна діяльність, що здійснюється об'єднаними національними (державними) системами (США, ЄС) чи транснаціональними корпораціями.

Глобальний рівень — це одержання і поширення нових знань на рівні глобальних формалізованих та неформалізованих мереж (прикладом таких мереж є фундаментальна наука (неформалізована мережа) і інформаційна мережа Інтернет (формалізована мережа)).

У наведеній системі інноваційної діяльності за ознакою економічних рівнів особливе місце займає мезорівень. Інноваційну діяльність мезорівня можна розглядати як об'єкт державного управління (система важелів макрорівня), так і систему управління інноваційними процесами мікро- та нанорівнів. На макрорівні через нормативно-правові акти формуються регулятори інноваційної діяльності — система стимулів, інструменти контролю, критерії відповідності, процедурні механізми тощо.

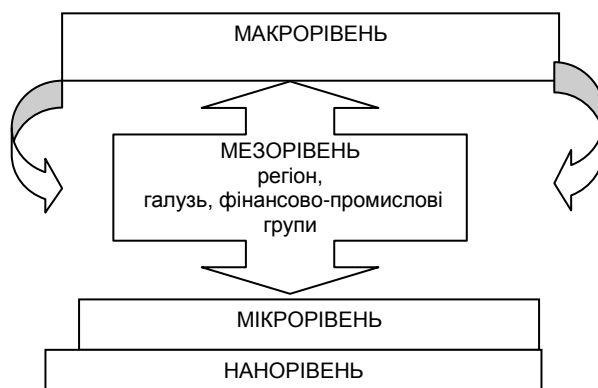

Рис. 2. Інноваційна діяльність мезорівня в системі національної економіки

Державне управління інноваційною діяльністю базується на принципах державної дії на об'єкт управління, яке знаходить свій вираз у правових формах, а також виробленні загальнодержавних цілей для регіональних органів влади і управління, й направлене на створення умов для використання та розвитку науково-технічного потенціалу за рахунок формування конкурентного підприємницького середовища та економічної активності всіх форм бізнесу.

Об'єктами управління виступають суб'єкти, які здійснюють інноваційну діяльність, – підприємства, організації, установи, господарчі об'єднання тощо [5]. Об'єктами управління можуть бути також суб'єкти ринку, які здійснюють свою діяльність у відповідних галузях економіки, які згідно з державною політикою визначені як пріоритетні. Таким чином, вплив макрорівня як системи управління інноваційною діяльністю мезорівня стосується, насамперед, суб'єктів ринку (мікрорівня), господарських об'єднань (фінансово-промислових груп) та галузей. Щодо регіону як складової інноваційної діяльності мезорівня, то його місце в цій системі визначається як підсистема державного регулювання у сфері інноваційної діяльності (ст. 7, 9, 10 Закону України "Про інноваційну діяльність").

Регіональне управління інноваційною діяльністю — це комплекс організаційних механізмів, спрямованих на сприяння інноваційній діяльності та створення сучасної інноваційної інфраструктури в даному регіоні. Метою управління інноваційною діяльністю регіону має бути ефективне використання місцевих природних, науково-технічних, фінансових і трудових ресурсів, розвиток відповідної інфраструктури, реалізація інноваційних проектів з метою забезпечення динамічного розвитку регіону, підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств регіону, покращення якості життя громадян, що проживають у регіоні. Це також особливий вид діяльності з управління інноваційною діяльністю нанорівня на території, що характеризується певною системою механізмів щодо підготовки й перепідготовки персоналу через систему спеціальної та вищої освіти.

Регіональне управління інноваційною діяльністю здійснюється органами місцевого самоврядування через сукупність функцій, а також різноманітні методи, ресурси, що використовуються для реалізації цих функцій; систему державної служби; систему зв'язків (прямих і зворотних потоків управлінської інформації), що виникають між об'єктами та суб'єктами управління.

На погляд автора, з позиції системного підходу регіон у системі управління інноваційною діяльністю слід розглядати з двох сторін – як об'єкт державного управління і як суб'єкт самоврядування – з урахуванням його економічної самостійності. Регіон в особі найвищих органів влади є суб'єктом та об'єктом державного управління і одночасно самоврядною системою.

Як об'єкт державного управління інноваційною діяльністю регіон знаходиться у взаємодії з державними органами, які виконують відповідні контролюючі функції щодо суб'єктів підприємницької діяльності, що реалізують інноваційні проекти: органами податкового адміністрування, органами управління державною власністю та органами обласного казначейства і фінансів, органами митного контролю. Регіон є підсистемою державного управління і складається з окремих елементів, які покликані забезпечити власне інноваційний розвиток регіону. Одночасно він виступає як суб'єкт самоврядування на рівні здійснення інноваційної діяльності в межах компетенції, визначеної законодавством України. Регіон є складною відкритою системою, для якої характерні поліструктурність, багатокomпонентність та складність ієрархічної структури управління.

На думку окремих західних фахівців, конкурентний федералізм ("федералізм, що створює ринок") може стати діючою інтегруючою силою в країнах з перехідною економікою, оскільки він спрямований на реалізацію ідеї "сильний центр — сильні регіони", коли обидві сторони визнають

взаємні права й обов'язки [6]. Наприклад, у Німеччині система так званого "кооперативного федералізму" з високим рівнем централізації законодавчих і фінансових функцій забезпечує високий рівень міжнародної конкурентоспроможності національної економіки на основі реалізації інноваційних переваг.

У сучасних умовах регіони починають приділяти увагу впорядкуванню внутрішніх фінансових відносин, у тому числі створенню відповідної регіональної інфраструктури і розвитку реального сектору. Це знаходить своє вираження у формуванні сприятливого інвестиційного клімату: наданні різних преференцій, забезпеченні вітчизняним і іноземним інвесторам доступу до акцій регіональних компаній. Інтеграція регіональної та місцевої влади з великим бізнесом формується в основному у правовому полі. Регіон як орган управління виступає гарантом прав власності й укладених договорів, у тому числі відносно іноземного капіталу; є провідником промислової політики (як ініціатор, так співвиконавець інноваційних програм); реалізує соціальну політику (при підписанні інноваційних та інвестиційних угод, обумовлюючи гарантії для працівників підприємств, які є об'єктом договорів). Таким чином реалізується територіальна самостійність регіону, формуються основи конкурентного регіоналізму.

Але перетворення регіону в реальний суб'єкт інноваційної діяльності не може бути забезпечено лише шляхом прийняття відповідних правових актів, за ними повинна стояти дієва система внутрішньорегіональної інтеграції. Мається на увазі інтеграція регіональної влади з великими банками, корпораціями, бізнесом, наукою. Розвиток гнучких форм внутрішньорегіональної кооперації в науково-технічній сфері сприятиме формуванню ефективного інноваційного середовища як необхідної умови інноваційної діяльності мезорівня.

На основі проведеного дослідження встановлено, що регіон слід розглядати в системі інноваційної діяльності не тільки як суб'єкт управління, але й як об'єкт самоврядування. Таким чином, регіон – це самостійний господарський комплекс, результати діяльності якого залежать від якості управління в цілому, за рахунок оптимального поєднання різних методів, спрямованих на вирішення стратегічних задач. Інноваційний розвиток регіону в цьому контексті розглядається як необхідна умова успішної інтеграції регіону в міжнародний економічний простір.

Література: 1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 272 с. 2. Бубенко П. Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку. Монографія. – Харків: НТУ "ХПІ", 2002. – 316 с. 3. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. докт. екон. наук, проф. Л. І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с. 4. Иванов В. В. Актуальные проблемы формирования российской инновационной системы // Проблемы теории и практики управления. – 1997. – №6. – <http://www.cfin.ru/press/management/1997-6.index/chtml> 5. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 року №40-IV (із змінами, внесеними згідно із законами №380-IV (380-15) від 26.12.2002, №1344-IV (1344-15) від 27.11.2003) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №36. – С. 266. 6. Евстегнеева Л. Субфедеральные аспекты глобализации / Л. Евстегнеева, Р. Евстегнеев // Вопросы экономики. – 2003. – №5. – С. 50 – 66.

Стаття надійшла до редакції
08.02.2008 р.